

М. Я. СЯМЕНЧЫК

НЕКАТОРЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ЖЫЦЦЯ ЯЎРЭЯЎ У БЕЛАРУСІ ПАСЛЯ ЛЮТАЎСКАЙ РЭВАЛЮЦЫІ 1917 Г.

Звяржэнне самаўладдзя і ўсталяванне ўлады Часовага ўрада абумовілі дэмакратызацыю асноўных форм жыццядзейнасці расійскага грамадства, у тым ліку яго асобных пластоў. Ажыццяўленне ўрадавай Дэкларацыі ад 2 сакавіка 1917 г., асабліва ў частцы палітычнай амністыі і надання ўсім грамадзянам роўных правоў і свабод, мела надзвычай вялікую значнасць для яўрэяў, бо менавіта апошнія ў найбольшай у параўнанні з іншымі народамі ступені былі іх пазбаўлены. Той ваенна-паліцэйскі рэжым, які існаваў на свабоднай ад германскай акупацыі частцы Беларусі, у многім быў скіраваны супраць яўрэяў як патэнцыяльных памагатых кайзераўскіх войск. Невыпадкова, што пасля звяржэння самаўладдзя яўрэі так актыўна віталі перамогу рэвалюцыі, збіралі і дасылалі сродкі і тэлеграмы на адрас Часовага ўрада і інш. Гэты рух адбываўся ў рэчышчы агульнадэмакратычных інтарэсаў, але з самага пачатку рэвалюцыйных перамен ён стаў выяўляць прыкметы пэўнай адасобленасці ў кірунку абароны чыста яўрэйскіх інтарэсаў. Іх першымі выразнікамі зрабіліся абраннікі сінагог, бежанцаў, дум, рабіны, якія ў ліку першых накіравалі ў камітэты бяспекі сваіх прадстаўнікоў. Гэтыя ж асобы склалі касцяк яўрэйскіх камітэтаў з мэтай згуртавання насельніцтва пад сіянісцкімі лозунгамі. У гэты ж час дзеячы Бунда, сацыялістаў-сіяністаў, Паалей Цыёна па меры ўмацавання партыйных суполак скіравалі свае намаганні на абарону інтарэсаў яўрэйскіх працоўных. Прычым на этапе пераўтварэння паміж яўрэйскімі групамі істотных супярэчнасцей не назіралася. Таму, у прыватнасці, спрыяла іх першаступенная зацікаўленасць ва ўмацаванні новага ладу.

У сваю чаргу, Часовы ўрад і ваеннае камандаванне імкнуліся хутчэй ліквідаваць дыскрымінацыйныя абмежаванні яўрэйства ў выкарыстанні нацыянальнай мовы, пры паступленні на працу і інш.¹ Перамена ўлады не выклікала людскіх і матэрыяльных страт сярод яўрэйскага насельніцтва. У Віцебску спроба «Таварыства хрысціян Паўночна-Заходняга краю» распачаць барацьбу з «яўрэйскім засіллем» была хутка спынена мясцовым грамадскім камітэтам².

Такім чынам, у выніку дзейнасці ўрада і іншых устаноў перашкоды для рэалізацыі яўрэйскіх інтарэсаў, у тым ліку ў Беларусі, былі ліквідаваны. Не

апошнюю ролю ў тым адыгралі самі яўрэі, якія ўзялі ўдзел у стварэнні камітэтаў бяспекі, міліцыі, Саветаў рабочых дэпутатаў.

Новыя заканадаўчыя акты Часовага ўрада (аб скасаванні нацыянальных і веравызнаўчых адрозненняў, мяжы яўрэйскай аселасці і інш.) умацоўвалі прававое і палітычнае становішча яўрэяў. Ажыццяўленне свабоды слова і друку таксама не магло не паўплываць на актывізацыю яўрэйскага жыцця. Таму ж спрыяла тая акалічнасць, што большая частка газет выдавалася або рэдагавалася яўрэямі. Не апошнюю ролю ў гэтым працэсе стала адыгрываць папаўненне іх прадстаўнікамі Думы.

З прычыны шматлікасці яўрэйскіх партыйных і іншых арганізацый разгорнутая характарыстыка іх узаемаадносін у кожным населеным пункце ўяўляе сабой вельмі складаную задачу. Нават у асяроддзі прыхільнікаў «усеяўрэйскага адзінства» існавала шмат групавак — Альгемайне Цыён, Ахдус Ізраель, Цзірэй Цыён, Ідышэ Фольксспартэй і інш., якія не заўсёды канструктыўна кантактавалі паміж сабой.

Аб'ядноўвала ўсе тры групыкі — бундаўцаў, сацыялістаў-сіяністаў з паалейцыяністамі і сіяністаў, бадай, толькі сфера дзейнасці, так званая «яўрэйская вуліца». З улікам таго, што яе жыхары ўяўлялі сабой значную, калі не асноўную частку цывільнага электарату ўсерасійскіх партый (ПС-Р, РСДРП, РСДРП (б), ПНС) і іх мясцовых прыхільнікаў, то можна скласці пэўнае ўяўленне аб маштабах і формах грамадска-палітычнага жыцця на гэтай «вуліцы».

Такім чынам, з прычыны значнай (нярэдка пераважаўшай) прысутнасці яўрэяў сярод гарадскога і месцачкавага насельніцтва іх удзел у грамадска-палітычным жыцці, у параўнанні з іншымі нацыянальнымі групамі, быў найбольш прыкметным. Як правіла, яны (яўрэі) пераважалі ў найбольш масавых арганізацыях — рабочых Саветах і прафсаюзах, у гарадскіх самакіраваннях і міліцыі. Класавы падыход бундаўцаў да вырашэння нацыянальнага пытання, акрамя іншага, не ствараў перспектыву на збліжэнне з іншымі партыямі, якія ў той ці іншай ступені бралі на сябе ролю выразніка яўрэйскіх інтарэсаў. Спробы актывістаў Паалей Цыёна і АЯСРП прыцягнуць сімпатыі яўрэйскага насельніцтва сваёй нацыянальнай праграмай, «сінтэзаванай» з сіянізму і марксізму (або неанародніцтва), таксама не мелі поспеху. У цэлым ацэнка

сіяністаў як буржуазнай партыі зрабілася вызначальнай у стаўленні да іх з боку яўрэйскіх сацыялістаў. Нават у крызісныя для рэвалюцыі часы (3—5 ліпеня, карнілаўшчына, наспяванне бальшавіцкага перавароту) сіяністам не знаходзілася месца ў грамадскіх аб'яднаннях. Аднак захапленне Бунда і ў пэўнай ступені АЯСРП і Паалей Цыёна класавымі лозунгамі, іх агульнае спадзяванне на моц усерасійскай «рэвалюцыйнай дэмакратыі» ў справе вырашэння зладзённых праблем пазбаўлялі магчымасці рэальна

ацаніць перспектыву рэалізацыі сваіх устаноў. У той самы час сіяністы не абсалютызавалі сваіх партыйных лозунгаў і асноўную пагрозу агульнай справе бачылі ў дзейнасці суайчыннікаў, «заражаных» антысіянізмам³.

Між тым у шэрагу месц выявіліся прыкметы негатыўнага стаўлення да яўрэяў з боку часткі хрысціянскага насельніцтва і вайскоўцаў. Можна меркаваць, што такое становішча грунтавалася на антыяўрэйскіх настроях, уласцівых частцы расійскага грамадства дарэвалюцыйнага часу. Выказваючыся па гэтым пытанні, узнятым на Франтавым з'ездзе, адзін з лідэраў Петрасавета М. І. Скобелеў заўважыў наступнае: «Мы выдалі дэкрэт аб роўнасці нацыянальнасцей. Але, відаць, лягчэй было выдаць акт, чым перавярнуць мазгі ў тых, хто няправільна думае»⁴. Аратар меў рацыю, бо нават некаторыя Саветы салдацкіх дэпутатаў (Гарадок, Гомель, Койданава) даволі асцярожна ішлі на кантакт з яўрэйскімі рабочымі. Непрыхільнае стаўленне сялянства Гомельскага павета выявілася на II з'ездзе яго дэпутатаў⁵. 24 ліпеня на Магілёўскім губернскім з'ездзе зазначалася, «што контррэвалюцыйная дзейнасць тут, на месцах, выяўляецца ва ўзрастаючым антысемітызме, у цкаванні яўрэяў⁶. Быў выпадак, што ў Магілёве ў адказ на заклік агітатара галасаваць за дэмакратычны блок адна жыхарка заявіла: «Цара знішчылі, краіну разбурылі, а цяпер хочаце ўсё жыдам аддаць»⁷.

Можна меркаваць, што з агульным пагаршэннем становішча ў краіне рэцыдывы чарнасоценства толькі абвастрыліся. Праявы антысеміцкага кшталту адбіліся ў дзейнасці асобных грамадскіх арганізацый (Гарадок, Мазыр, Рэчыца, Халопенічы)⁸, хрысціянскіх святароў (Віцебск, Заслаўе, Слуцк). У шэрагу месц (Віцебск, Мазыр, Мінск, Полацк) распаўсюджваліся ўлёткі пагромнага характару⁹. Былі выпадкі, калі прадстаўнікі новай улады ў адносінах да яўрэяў злоўжывалі паўнамоцтвамі¹⁰. Трывожная атмасфера ў яўрэйскім асяроддзі існавала там, дзе адбываліся частыя змены часцей гарнізонаў. У дні карнілаўшчыны яе перажывалі жыхары Бабруйска, Жлобіна, Магілёва, Мінска. Новая трывожная хваля ўзнікла ў кастрычніку ў Клімавічах, Крычаве, Прапойску. Паводле тэлеграмы на адрас Керанскага на глебе разлажэння ў раёне II арміі — Цімкавічы, Нясвіж, Клецк і інш. — «мае поспех антысеміцкая прапаганда»¹¹. У Бабруйску, Віцебску і Мінску пачалося стварэнне антыпагромных камітэтаў. У Рэчыцы і Глыбокім адпаведна 23 і 25 кастрычніка адбыліся распачатыя салдатамі яўрэйскія пагромы. З развалам фронту зімой 1918 г. яны зрабіліся масавай з'явай.

Характэрна, што нават з прыходам да ўлады бальшавікоў прыхільнікі Бунда, АЯСРП, Паалей Цыёна не перапынялі барацьбы супраць сіяністаў. Адначасова вынікі выбараў ва Устаноўчы сход, акрамя іншага, сведчылі аб істотным узрастанні іх (сіяністаў) аўтарытэту ў яўрэйскай масе.

Такім чынам, за час ад перамогі Лютаўскай рэвалюцыі да пагібелі яе заваёў яўрэйскае насельніцтва Беларусі выявіла сябе шчырым прыхільнікам новага ладу, спадзеючыся на дасягненне сваіх нацыянальных, палітычных, сацыяльна-эканамічных і іншых мэт. У параўнанні з палякамі, беларусамі і жыхарамі іншых нацыянальнасцей удзел у грамадска-палітычным жыцці левых яго сіл быў больш набліжаным да агульнадэмакратычных задач. Тыя ж яўрэйскія групоўкі, па волі «рэвалюцыйнай дэмакратыі» аднесеныя да буржуазных, сіянісцкіх і г. д., былі вымушаны дамагацца сваіх мэт, галоўным чынам, у барацьбе супраць Бунда. З усталяваннем Савецкай улады «яўрэйскае пытанне» пачало вырашацца на новых, інтэрнацыяналістычных прынцыпах, не сумяшчальных з нацыянальнымі праграмамі існаваўшых яўрэйскіх партый.

¹ Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 60. Воп. 3. Спр. 242. Арк. 23.

² НАРБ. Ф. 626. Воп. 1. Спр. 1. Арк. 23.

³ Оршанский вестник. 1917. 29 авг.

⁴ Минский голос. 1917. 9 апр.

⁵ Известия Гомельского Совета. 1917. 13 июня.

⁶ Молот. 1917. 27 июля.

⁷ Молот. 1917. 14 авг.

⁸ НАРБ. Ф. 60. Воп. 3. Спр. 120. Арк. 120; Известия Гомельского Совета. 20 июля; Минская газета. 1917. 11 авг.

⁹ Новое Варшавское утро. 1917. 16 мая; Воля народа. 1917. 19 июля.

¹⁰ НАРБ. Ф. 60. Воп. 3. Спр. 120. Арк. 201; Оршанский вестник. 1917. 12 сент.

¹¹ НАРБ. Ф. 60. Воп. 3. Спр. 120. Арк. 40.